

Des de fa una anys, estem vivint un canvi en el sistema educatiu. El model d'escola tradicional està donant pas a una escola més activa, en que els infants aprenen per projectes, utilitzen materials més diversos que no tan sols el llibre de text, i disposen de més possibilitat de triar activitats.

Un dels corrents d'aquest moviment d'innovació educativa és l'escola viva. L'educació viva no és un mètode, en el sentit d'un seguit d'accions pautades, sinó una actitud, una manera de relacionar-se, que es basa en tres grans referents teòrics: l'autopoiesi, la teoria de sistemes, i el paradigma de la complexitat.

- **El concepte d'autopoiesi** va ser creat pels biòlegs Humberto Maturana i Francesco Varela i es refereix al fet que qualsevol organisme sa té la capacitat innata de construir-se, mantenir-se i prendre decisions des de la seva saviesa o estructura internes. A nivell pedagògic, aquest principi significa que els infants tenen la necessitat i la capacitat de prendre decisions, autoregular-se i aprendre per sí mateixos. Si no es donen oportunitats d'autonomia, l'infant ja no és capaç d'estar en contacte amb el què el seu organisme necessita, i acumula tensions que malmeten la seva salut i el seu benestar.
- **La teoria de sistemes** estableix que la realitat s'estructura en sistemes. Un sistema (com per exemple el sistema digestiu del cos humà) es defineix com un conjunt d'elements (l'esòfag, l'estomac, el fetge, etc.) que interactuen entre si i que, com a conjunt, es relacionen també amb d'altres sistemes (l'aparell circulatori, l'aparell excretor, l'aparell respiratori, etc.). Tots els sistemes estan connectats i s'afecten mútuament.
Quan ens deixem orientar a nivell escolar per la teoria de sistemes, veiem com resulta fonamental incloure i crear canals de relació entre tots els sistemes d'una escola: família, educadors, infants, continguts curriculars entre si, el context social i natural proper, tot allò que passa en la realitat, l'organització dels horaris, les competències, tots els professionals que participen dels grups, etc.
- Finalment, **el paradigma de la complexitat** és un concepte utilitzat per Edgar Morín que fa referència al fet que en qualsevol situació (per exemple, la cura d'un infant) interactuen múltiples variables que s'afecten de manera complexa en moltes relacions paral·leles de causa i efecte (els pares, els germans, els companys, l'espai físic, la cultura, la personalitat del nen, etc.). A nivell escolar, la idea de la complexitat ens allunya de creure que un mètode pot ser l'adequat per a tothom i en qualsevol situació. No podem saber, per exemple, com hem d'acompanyar el plor d'un infant, o quin enfocament de lectoescriptura és més adequat en un moment donat, a menys que estiguem en contacte amb aquesta realitat concreta i copsem la seva complexitat. La reflexió i el diàleg constants entre els professionals són elements centrals, doncs, d'aquesta proposta educativa.

Aquestes tres grans idees, i les seves extensions, es tradueixen en principis, pràctiques i decisions pedagògiques que afecten la totalitat d'un centre educatiu. M'agradaria anomenar **algunes de les idees que a nivell psicopedagògic inspiren el funcionament d'una escola viva:**

1. **Els espais educatius han d'afavorir que els infants se sentin bé: relaxats, aollits, vinculats, alegres i acceptats.**

Els infants són l'alegria de la vida. L'escola, amb tant d'estres i tensió per acumular informació, a vegades no ajuda a que els infants mantinguin la connexió amb aquesta alegria profunda.

La seguretat, la vinculació, i el gaudi són temes centrals per a la vida d'un infant, que els educadors han de cuidar especialment. Quan observo una criatura petita a l'escola, veig que el què més li preocupa i motiva de la seva vivència a l'espai educatiu són les amistats: si tindrà o no un grup de

companys amb qui estar, si serà acceptat, què pensaran d'ella o ella?; i en segon terme, què farà, s'ho passarà be, podrà jugar?

La nostra Societat ha creat una diferenciació falsa entre jugar i aprendre (treballar), perquè té una idea errònia sobre com aprenen els infants. En una Societat on els nens passen de mitjana més de 8 hores a l'escola cada dia, és fonamental que els infants se sentin segurs, vinculats, acceptats i alegres a l'escola.

Quan miro la càrrega, la tensió i l'estres d'alguns infants de 10 anys a l'escola, penso que la nostra Societat està malalta si no és sensible a això. Tenen 10 anys, i les seves vides semblen les dels adults en el món laboral.

2. Els ambients educatius han d'ajudar els infants a aprendre a viure.

Aprendre a viure té molt a veure amb aprendre a gestionar les emocions, a sentir el cos, a focalitzar l'atenció, a relacionar-se amb els altres, a conèixer-se a un mateix, etc. I aquestes són facultats humanes imprescindibles per al benestar, que si no es practiquen, no es desenvolupen gaire.

En el dia a dia els infants viuen moltes situacions emocionalment intenses: a vegades es troben be amb els amics i altres vegades viuen separacions, formen part d'un grup i en altres moments són rebutjats, aconsegueixen un repte i fracassen, volen seguir un impuls propi, però també pertànyer al grup, senten alegria i a vegades també por, vergonya, o culpa, etc.

A partir d'aquestes vivències diàries, els infants construeixen la seva autoestima i la seva personalitat, que són la base de com ens sentim, pensem i actuem. La majoria d'infants no tenen encara prou recursos per afrontar vivències estressants sense que això afecti la seva autoestima. És doncs imprescindible que els cuidadors al voltant d'ells els acompanyin en aquest camí d'aprendre a viure en el dia a dia.

I és fonamentals que els educadors tinguin clares les idees i actituds bàsiques sobre què consisteix aquest acompanyament.

3. L'entorn educatiu ha d'afavorir un clima de silenci, calma i percepció, que convidi les persones a estar presents i ser perceptives

La major part de les coses que aprenem (creences, actituds, valors, hàbits, etc.) les assimilem de manera inconscient pel fet de participar en un context social. I no tan sols aprenem creences sinó que també aprenem a ESTAR d'una manera determinada que es va consolidant.

L'escola vol transmetre tantes informacions, vol que els infants desenvolupin tantes competències, que deixa en un lloc residual el més fonamental. Del què es tracta no és d'ensenyar ni de generar processos d'aprenentatge actius, sinó de tenir cura de l'ambient per tal què els infants estiguin perceptius de l'entorn i del seu món interior. En educació, allò fonamental no és tant el què aprenem ni el com, sinó el clima que es respira i la qualitat de les relacions que s'hi estableixen.

Per exemple, és fonamental que a l'escola hi hagi un ambient d'ordre i de calma, que la vivència del temps sigui relaxada, que els límits siguin molt clars i el clima sigui acollidor, que els conflictes siguin aollits amb calma, temps i com una oportunitat per descobrir-nos i no tan sols per resoldre'ls, que hi hagi rituals per a què els nens percebin que en diferents moments s'exigeix diferents maneres d'estar, que els educadors tinguin cura de la qualitat energètica i sensorial de l'entorn, que els adults

limitin l'entrada de certs estímuls que generen dependència i omplen el cap de soroll, que els cuidadors facilitin rituals i moments per ajudar els nens a cultivar l'atenció plena, la presència i l'auto observació, que hi hagi molts moments de vinculació i diàleg amb els infants, etc.

El mateix passa a casa. Quan seiem a dinar, hi ha calma, els adults estableixen com a hàbit que els infants col·laborin en la preparació i recollida, el diàleg a taula és espontani però respectuós, no hi ha mòbils, ni tauletes, ni televisió, en definitiva, els pares no ensenyen, sinó que orienten l'atenció dels infants en una direcció i generen un ambient que els ajuda a estar perceptius en tot moment.

4. Els entorns educatius han d'afavorir que els infants entrin en contacte amb les seves necessitats i puguin expressar-les de manera autònoma

No es tracta de que els infants siguin emprenedors i proactius com a hàbit, sinó de que entrin en contacte amb les seves necessitats i siguin capaços de portar a terme accions per satisfer-les.

Quan observo el funcionament d'algues escoles actives actualment, tinc la sensació que per autonomia entenen que els infants facin, aprenguin i siguin productius, més que la idea d'afavorir que percebin amb què vibren, què necessiten, què els motiva, i desenvolupin els recursos per fer les accions per sí mateixos. Per exemple, observo com en algunes escoles, l'anomenada *activitat autònoma als ambients* acaba reduïda a triar alguna proposta d'un pla de treball o d'unes taules amb materials preparats, més que deixar un espai buit i observar i acompanyar el què va emergint, i a partir d'aquí, decidir si cal o no estructurar més.

Per tant, les estructures pedagògiques d'un espai d'educació viva han de donar suficient espai diari a l'activitat autònoma dels infants als ambients. De la mateixa manera, la manera de relacionar-se dels educadors amb els infants han de possibilitar que els nens desenvolupin aquesta autonomia i autoregulació.

Igualment, la vivència en un espai educatiu ha d'implicar una creixent corresponsabilitat en la gestió col·lectiva de l'espai, una vivència de democràcia participativa, en què en absència de majors consensos, la majoria no imposi la seva voluntat, sinó que inclogui també les necessitats de la minoria. Una democràcia en què el conflicte social, i també el conflicte amb un mateix, és mirat com una oportunitat per créixer, l'objectiu de la qual no és tant resoldre el conflicte sinó una invitació a reconèixer les subjectivitats i cercar un nivell de la realitat en què totes les parts són mirades. I, evidentment, construir també mecanismes eficients de presa de decisions.

5. Els espais educatius han d'afavorir que els infants entrin en contacte amb una varietat d'experiències i llenguatges expressius, per tal que cada infant pugui descobrir-se i desenvolupar aquells àmbits en què vibra especialment.

Cada persona té una connexió especial amb una àrea d'experiència – corporal, energètica, relacional, lingüística, simbòlica, artística, musical, matemàtica, visual, emocional, manual, etc.-, una àrea que li permet estar present, expressar amb facilitat i profunditat la seva interioritat, i enfortir la seva autoestima. El context exterior, la comunitat i sobretot les famílies són un recurs immens per planificar sortides, tallers, projectes, creació d'ambients i vivències.

La gestió del temps i dels espais escolars ha de facilitar que cada infant pugui dedicar-se especialment a allò en què vibra especialment.

6. Els entorns escolars han de vetllar per a què tots els nens desenvolupin certes eines culturals socialment útils, en un clima de respecte als processos personals, i en un ambient relaxat que faciliti les vinculacions.

Cada moment històric i cada context social concret fa servir certs llenguatges simbòlics que els membres d'aquesta comunitat han de dominar per participar-hi. L'escola, com a entitat que també té com a objectiu afavorir l'adaptació i la integració dels infants al context en què habiten, ha de vetllar per a què aquestes eines culturals siguin utilitzades i desenvolupades a l'entorn educatiu.

Ara be, la presentació i l'ús d'aquestes eines culturals, especialment en relació a l'entorn escrit, digital i audiovisual, ha de tenir en compte l'impacte que certs estímuls i certes tecnologies tenen en el sistema nerviós dels infants. Per tant, és necessari que els entorns educatius reflexionin sobre quines són les necessitats vitals de cada etapa del desenvolupament per tal de no malmetre certs processos sensoriomotrius, simbòlics i cognitius bàsics a cada edat.

7. Els espais educatius han de formar part activa del context natural i cultural de l'entorn.

La realitat que viuen els infants més enllà de l'escola impregna la seva personalitat, els acompanya en tot moment. No són fenòmens desconnectats. L'entorn natural i el context social, el que passa fora de l'escola, està totalment relacionat amb allò que vivim a dins nostre. Si hi ha sensibilitat, percebem com la realitat ens afecta i com nosaltres també afectem la realitat. L'escola és un entorn ideal per acollir aquestes realitats, analitzar-les, reconceptualitzar-les i, si cal, intervenir per transformar-les, com a part integrant d'elles.

L'ésser humà necessita també estar en contacte amb la natura, amb els arbres, la terra, l'aigua. La desconexió que els adults urbans tenim en relació amb el nostre cos té molt a veure amb l'allunyament de la percepció dels cicles de la vida.

8. Els ambients educatius han de mantenir una comunicació regular amb les famílies per tal de cuidar íntegrament els infants.

La família és la màxima influència i la màxima responsable de l'educació dels infants. Si entenem l'educació en un sentit ampli, i no tan sols instructiu, la comunicació amb les famílies és un element bàsic de tot espai d'educació viva.

Per tal que aquesta comunicació sigui constructiva, cal generar vincles, cal estructurar canals de comunicació i cal establir els ordres d'aquest intercanvi, que reconguin el lloc de cada part i els límits necessaris per garantir una relació sana.

Des d'aquest plantejament sistèmic, l'espai educatiu és un entorn ideal per plantejar vivències de reflexió per a les famílies al voltant de l'educació i l'aprenentatge dels infants, i per generar una comunitat que educa, aprèn i s'enriqueix conjuntament

9. Els ambients educatius han de facilitar processos dialògics i de reflexió sobre el que vivim, per tal d'il·luminar la cosmovisió subjacent a les actituds i comportaments, i poder construir-ne una de pròpia.

Actualment la Societat i la majoria d'escoles continuen basant-se en plantejaments conceptuals que la ciència ha superat: el conductisme, la fragmentació cartesiana de ment i cos, l'objectivisme de la programació i el control, etc.

Aquests referents conceptuals formen part de la cosmovisió de la major part de les persones, inclosos els educadors de les escoles, i s'expressen en cada acció, pensament, emoció i relació que establim amb els infants. D'aquesta manera, constitueixen experiències d'*aprenentatge per assimilació implícita* per als nens – un immens currículum ocult -, sense que ni tan sols ens n'adonem.

Per exemple, a l'escola aprenem que **aprendre** consisteix sobre tot en *una acció voluntària i amb esforç en que agafem informació objectiva de fora, i la incorporem a dintre nostre*. Poques vegades tenim experiències en què la nostra atenció va cap a dins nostre, per aprendre a través de l'auto observació i l'auto indagació.

Quan un docent selecciona continguts sobre el cos humà, per articular una classe magistral o un treball per projectes, sovint tan sols té en compte informació objectiva externa: els teixits del cos, els òrgans, els aparells, l'alimentació saludable, etc. Però què passa amb la informació subjectiva interna? Poques vegades es porta l'atenció dels infants cap a percebre el seu cos, sentir les seves emocions, parlar sobre què pensen del què és ser nen o nena, o analitzar com diferents cultures tenen diferents mirades sobre la salut i la malaltia.

Aquesta atenció exclusiva cap enfora, aquesta reducció de la idea d'aprenentatge, té conseqüències molt grans. Quan els infants han assimilat implícitament la idea reduccionista que l'aprenentatge no es dona en tot moment sinó en situacions acadèmiques, aleshores és freqüent que els educadors estiguin estressats per programar i controlar tot el que se suposa que una persona ha d'aprendre, que els infants ja no estiguin disponibles per aprendre a partir de les situacions que la vida els aporta a cada moment, que se sentin depenents i ansiosos per omplir-se de coneixements i de títols de fora, que desenvolupin una actitud arrogant i inflexible amb aquells que no han après a la seva manera, i, en definitiva, que hagin interioritzat aquella cèlebre frase d'Ivan Illich, que afirmava que 'el primer que t'ensenya una escola és que necessites una escola per aprendre'.

L'escola ha d'afavorir que els adolescents reflexionin sobre conceptes claus com aquest que estructuraven les nostres personalitats. En concret, hi ha quatre aspectes fonamentals de les cosmovisions que es troben a la base de qualsevol situació social i natural: la naturalesa de la realitat, la naturalesa de la vida i dels ecosistemes vius, la naturalesa de la consciència i de l'ésser humà, i la naturalesa dels processos socials. Aquestes reflexions dialògiques han d'estar acompanyades d'informació actual sobre aquests temes.

En aquests moments del segle XXI, la saviesa oriental mil·lenària coincideix amb els descobriments de la comunitat científica, la cosmovisió que emergeix és la mateixa, descrita amb diferents llenguatges, i ens obliga a reconstruir conceptes com *vida, mort, felicitat, consciència, amor, salut, malaltia, aprenentatge, conflicte, dolor, patiment, llibertat, respecte, ego, identitat, inconscient, emoció, sentiment, etc.* L'escola viva no pot obviar ni ser reproductora de conceptes superats que estan a la base del patiment humà.

10. Els espais educatius han d'afavorir contextos en què els educadors s'apliquin a si mateixos els 9 principis esmentats anteriorment.

Si els educadors no estan en aquest camí, difícilment podran acompanyar els infants en el seu procés.

En conseqüència els espais educatius han de ser llocs on els educadors:

- Se sentin bé (relaxats, acollits, vinculats) a l'escola i creïn les condicions per tal de tenir cura també de la resta de companys.
- Estiguin en un procés continu d'aprendre a viure i d'estar perceptius a la seva subjectivitat, creant així les condicions personals per tal que emergeixin comprensions íntimes i no tan sols competències.
- Es reconstrueixin a sí mateixos des de dintre, posin en acció la seva iniciativa i autonomia, i s'impliquin en la gestió col·lectiva del centre des de plantejaments de democràcia inclusiva.
- Es confirmin a si mateixos que vibren amb l'acompanyament dels infants i amb l'àmbit d'experiència que gestionen.
- Estiguin immersos en processos formatius de desenvolupament de les seves capacitats i competències.
- Estiguin sensibles, siguin coneixedors i estiguin compromesos amb l'entorn natural i social que viuen.
- Estiguin en pau amb les seves pròpies famílies i gaudeixin de la comunicació i el creixement amb les famílies dels infants.
- Tinguin la voluntat de reflexionar personalment i col·lectiva sobre les pròpies pràctiques i sobre les cosmovisions subjacents a les seves actituds i comportaments.

L'educació viva és doncs una proposta que va més enllà de la pedagogia activa. La vida orgànica es defineix per conceptes com autopoiesi, homeòstasi, tendència al benestar, interconnexió sistèmica i complexitat. El sentit de la vida és viure-la, amb una tendència al benestar, que fa emergir comprensions i ens acosta a una major sensació de connexió – amor – presència. L'educació viva és l'acció dels cuidadors que ajuden a generar els contextos per tal que els infants puguin participar d'aquest camí.